

7. Зайнутдинова Л. Х. Создание и применение электронных учебников / Л. Х. Зайнутдинова. – Астрахань : ООО «ЦНТЭП», 1999. – 364 с.
8. Кіяшко О. О. Інноваційні педагогічні технології підготовки молодших спеціалістів у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації : дис. кандидата пед. наук / Кіяшко Олександр Олександрович. – Луганськ, 2001. – 262 с.
9. Кукліна С. В. Електронний посібник з курсу «Основи захисту інформації» / С. В. Кукліна, Н. В. Моїсеєнко // Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики : [зб. наук. праць]. – Кривий Ріг : Видавничий відділ НметАУ, 2004. – С. 130–134.
10. Полат Е. С. Метод проектов на уроках иностранного языка / Е. С. Полат // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 3. – С. 3–9.
11. Христочевский С. А. Электронные мультимедийные учебники и энциклопедии / С. А. Христочевский // Информатика и образование, 2000. – № 2. – С. 70–77.
12. Шарова Т. М. Методологічні аспекти комп'ютерної підтримки самостійної роботи студентів-філологів : [навчально-методичний посібник] / Т. М. Шарова, С. В. Шаров. – Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2013. – 208 с.

УДК 821.161.2.09 «19»

Т. М. Шарова, А. С. Тверитінова,

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь

ПРОБЛЕМА ГЕРОЇЧНОГО ХАРАКТЕРУ ТА МОРАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ТВОРАХ В. БОНДАРЯ

У статті акцентується увага на проблемі героїчного характеру та становленні особистості в творах В. Бондаря. Наголошується на тому, що В. Бондар звертаючись до воєнної тематики, шукав відповіді на питання, які хвилюють суспільство й сьогодні, ставив неминущі моральні проблеми.

У статті досліджено, що твори письменника різних жанрів відзначаються змістовою свободою, співіснуванням тем різнопланового діапазону. Тематичний поліфонізм відображає їх глибину, розмаїття і суперечливість самого життя.

Ключові слова: проблема, героїчний характер, моральне становлення особистості.

THE PROBLEM OF A HEROIC CHARACTER AND MORAL FORMATION OF PERSONALITY IN THE WORKS OF V. BONDAR

The article focuses on the heroic nature of the problem and the formation of personality in the works of V. Bondar. It is noted that V. Bondar referring to military subjects, searched for answers to the questions that have disturbed the society today, put the timeless moral problems.

The article studied that the writer's works of different genres and content marked freedom, coexistence of diverse topics range. Thematic polyphony reflects their depth, variety and contradictions of life itself. Autobiographical prose of the writer reflected the author's originality of thoughts, critical independence in solving philosophical problems. Life observations, thinking about his own creative purpose are marked with depth and paradoxical thinking.

The research highlighted the fact that the works of V. Bondar, devoted to the events of the war («All the truth», «Leaves flying against the wind», «Native thresholds», «In the land of Daxau», «Until the sun shines at the zenith», «Fight and others.»), whose hero is the same year as the war-time author and are marked by the love for all living things: animals, birds, trees, insects and butterflies. The origins of these – in the childhood of the writer, the memories of which take an important place both in poetry and in prose works where the author emphasizes the brutality of war, choosing any natural images of his life.

In the stories of the writer («Last Night», «A story without a name», «In the land of Daxau»), novels («All the truth», «Leaves flying against the wind», «Native thresholds», «Until the sun shines at the zenith»), novel («Stars go out at dawn») throughout the military prose V. Bondar striking is the highest voltage of passion.

Key words: problem, heroic character, moral formation of personality.

ПРОБЛЕМА ГЕРОИЧЕСКОГО ХАРАКТЕРА И НРАВСТВЕННОГО СТАНОВЛЕНИЯ ЛИЧНОСТИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ В. БОНДАРЯ

В статье акцентируется внимание на проблеме героического характера и становлении личности в произведениях В. Бондаря. Отмечается, что В. Бондар обращаясь к военной тематике, искал ответы на вопросы, которые волнуют общество и сегодня, обращал внимание на нравственные проблемы.

В статье исследовано, что произведения писателя разных жанров отмечаются содержательной свободой, сосуществованием тем разнопланового диапазона. Тематический полифонизм отражает их глубину, разнообразие и противоречивость самой жизни.

Ключевые слова: проблема, героический характер, нравственное становление личности.

Період Великої Вітчизняної війни завжди був цікавим для істориків та письменників. Війна була визначною подією в житті народу, яка вплинула на його подальшу історичну долю. Тому суспільна свідомість, зокрема і література, з часом все глибше відчувала, осмислювала непересічність її проявів, її духовного досвіду.

Переважна більшість письменників була в ті роки у діючій армії. Працюючи в редакціях армійських та дивізійних газет, митці ділили з бійцями всі труднощі й небезпеки війни. В рядах Червоної Армії перебували Микола Бажан, Андрій Малишко, Ігор Муратов, Іван Нехода, Леонід Первомайський, Микола Рудь, Михайло Стельмах, Микола Упенник, Павло Усенко, Микола Шеремет, Антон Шмигельський та ін. Багато хто з них не повернувся з фронту. Роздуми, враження, мрії й сподівання бійців відзеркалюються у віршах, які часто писалися при світлі каганця в землянці. У цих віршах відтворюється весь спектр відчужань, думок і настроїв людини з автоматом в руках.

Яскравим представником воєнної прози є В. Бондар. Протягом багатьох років творчість В. Бондаря привертала особливу увагу критиків та літературознавців. Серед літературних студій, щодо творчості В. Бондаря, можна назвати праці Г. Сивокоця, М. Ільницького, М. Жулинського, В. Дончика, В. Дяченка, Г. Штона та ін. У своїх дослідженнях вони здебільшого акцентували увагу на відтворенні воєнних подій, змалюванні прийомів відображення життя в канцтаборах у прозі та поезії В. Бондаря. Ми знаходимо окремі спостереження та зауваження щодо творчого методу, стилю, поетики та індивідуальної словесної творчості В. Бондаря у студіях дослідників, але системного дослідження цих питань літературознавство не знає, що підтверджує важливість порушеної проблеми.

Звертаючись до воєнної тематики, В. Бондар шукав відповіді на питання, які хвилюють суспільство й сьогодні, ставив неминущі моральні проблеми:

– зростаючої цінності особистості й необхідності самопожертви;

– героїзму як переборення жорстоких, безвихідних обставин і як переборення самого себе, власного безсилля, бажання компромісу;

– моральної свободи й обов'язку;

– формування героїчного характеру і його розвитку у мирні дні, спадкоємності героїзму;

– джерел масового, всенародного подвигу, зокрема мирних людей, які лишалися поза фронтовими лавами;

– громадянської мужності у прийнятті рішення і відповідальності за солдатські життя, за марність і немарність жертв.

Воєнна проза В. Бондаря відбила оригінальність авторського мислення, критичну незалежність у вирішенні світоглядних питань. Життєві спостереження, роздуми про власне творче призначення митця відзначаються глибиною та парадоксальністю осмислення.

Твори письменника різних жанрів (повісті, оповідання, сповіді тощо) відзначаються змістовою свободою, співіснуванням тем різнопланового діапазону, тематичний поліфонізм відображає їх глибину, розмаїття і суперечливість самого життя. Але теми життя і смерті, свободи і творчості реалізуються не в рідкі абстрактних філософських узагальненні, а осмислюються у процесі внутрішнього самопізнання і представленні на тлі актуальних проблем тогочасної дійсності.

У творах В. Бондаря «Камінь говорить», «Кували в Карпатах зозулі», «Перстень» відсутня чітка композиція. Водночас вони характеризуються цілісністю, взаємопов'язаністю структурних елементів із структурною та стильовою мозаїчністю, що свідчить про новаторство письменника.

Твори В. Бондаря, присвячені подіям війни («Все-правда», «Листя летить проти вітру», «Рідні пороги», «В краю Дахау», «Аж доки сонце світить у зеніті», «Боротьба» та ін.), у яких герой – одноліток автора воєнних часів, позначені любов'ю до всього живого: тварин, звірів, птахів, дерев, комах і метеликів. Витоки цього – у дитинстві письменника, спогади про яке посідають чільне місце як у поетичних, так і у прозових творах, де автор підкреслює жорстокість війни, обираючи для цього будь-які природні образи із власного життя.

Однією з найважливіших у воєнній прозі В. Бондаря завжди була проблема героїчного характеру, морального становлення особистості. А вже в центрі важких випробувань воєнного часу стоїть особистість, яка бере на себе всю повноту відповідальності, здатна не відступити перед найнесподіванішими перепонами.

З поглибленням історизму художнього мислення, зростанням уваги до багатьох гострих проблем нашого минулого і сьогодення В. Бондар все частіше звертався до складних конфліктних ситуацій, неоднозначних, суперечливих характерів. Це дає змогу глибше проаналізувати ряд актуальних духовних, етичних проблем, найбільш важливих у духовному світі нашого суспільства: героїзму, моральності, відповідальності тощо.

Творчість В. Бондаря настільки різнопланова, що її не можна віднести до якоїсь течії чи системи. Щоб відтворити всю гаму почуттів, В. Бондар свідомо порушує естетику «вчорашнього дня». Відхід від ustalених класичних норм у творчості поета компенсується наявністю у творах виразної думки. Він сміливо заперечував усталену форму і наповнював свої карбовані рядки експресією, пристрасною, волею (повісті «Все-правда», «Листя летить проти вітру», «Рідні пороги», роман «Зорі гаснуть на світанку», зб. «Маки на дроту», зб. «Рідні пороги») тощо.

Поетичний доробок В. Бондаря, вражаючи незвичайним багатством життєвого матеріалу й різноманітністю форм його художнього вираження, характеризується гуманістичною спрямованістю, широтою тематики. У поетичній творчості В. Бондар, часто звертаючись до теми дитинства, опаленого війною, зі широю любов'ю малює образи дітей та підлітків.

У ліричних творах В. Бондаря наявні різні суб'єкти художнього мовлення. Посилаючись на К. Фролову, яка розрізняє такі типи автора в ліриці: ліричне «я», ліричний герой, ліричний персонаж та герой «рольової» лірики [3, с. 143], виокремлюємо в текстах поезій письменника різні форми авторської присутності. Для ліричного пізнання найбільш широких і загальних проблем письменник використовує один із можливих типів «автора» – ліричне «я». Переважно це стосується воєнної тематики та пейзажної лірики поета (збірки поетичних творів «Маки на дроту», «Рідні пороги», «Зоре моя непогасна», «Сонце над хмарами») тощо.

У низці прозових творів В. Бондаря («Все-правда», «Листя летить проти вітру», «Рідні пороги», «Аж доки сонце світить у зеніті», «Зорі гаснуть на світанку» та ін.) акцент робиться на морально-етичних цінностях. Головними ознаками людської вдачі у творах письменника є висока духовність, працьовитість, дбайливість, самостійність, відповідальність тощо.

Повість В. Бондаря «Листя летить проти вітру» виразно окреслила творчі уподобання автора, особливості його художнього стилю, принципу підходу до зображення людини. Повість малює, так би мовити, локальну картину війни, кілька її епізодів, кілька облич, що оточували юного героя на його перших позиціях у концтаборах. Але масштабність твору незмірно зростає від того, що «локальність» подій підноситься до рівня широкого узагальнення [2, с. 82].

У своїх творах В. Бондар використовує так званий прийом багатоголосся, і тому для передавання багатогранності образу свого героя наводить чужі думки і враження. Включаючи непрямі характеристики героя, думки інших людей, автор ніби ще більше відтіняє власне враження, оскільки саме воно для письменника є основним критерієм істинності характеристики митця («Маки на дроту», «Все-правда», «Листя летить проти вітру», «Камінь стогнати не буде» та ін.).

Філософське осмислення подій Великої Вітчизняної війни, інші глобальні проблеми сучасності спонукали українських письменників шукати відповідні засоби художньої виразності. Закономірним і своєрідним явищем антивоєнної прози ХХ ст. стало використання народної символіки, яка допомагає образно втілювати світові проблеми людського буття. У поетичній системі В. Бондаря заголовок твору стає дійовим символічним компонентом: він виступає своєрідним ключем, який допомагає глибше пізнати художній світ письменника. Тут цілком логічним є твердження В. Астаф'єва: «Щоб виразити філософію подвигу, людського життя, любові, смерті – недостатньо самих роздумів на цю тему, літератору необхідно створити «знак», «образ» [1, с. 222].

Психологізм антивоєнних творів В. Бондаря мав виняткове значення для розвитку воєнної прози в українській літературі. Письменник зумів розкрити внутрішній стан своїх персонажів у дні суворих випробувань, бо саме на війні людина розкриває свої можливості. Як слушно зазначає Г. Штонь, «феномен проникнення в психологічний стан людей, птахів, рослин у В. Бондаря породжується природою авторського світовідчуття, яке бере витоки з національних архетипів, духовної естетичної сутності» [4, с. 118].

Для художнього осмислення проблеми «людина на війні» В. Бондар добирає такі типові обставини, в яких з найбільшою повнотою і переконливістю змогли б виявитись усі суттєві риси героїв. Ось чому центральне місце в сюжеті творів письменника посідає зображення обставин війни і того, як склались вони для героїв і який вплив мали на їхню долю, адже війна була найтяжчим випробуванням для кожної людини. Суттєвим важливим моментом у концепції «людина на війні», що знаходить своє художнє втілення у творах В. Бондаря є те, що він показує, як усупереч усьому перемагає високе, світле, духовне начало, властиве нашим простим людям.

Більшість героїв антивоєнної прози В. Бондаря так чи інакше нерозривна з історичною ситуацією (подіями війни), і тому тут неминуче встановлюється взаємозв'язок між часом описаних подій і явищ з історичним часом. У творах письменника проходить діалектика життя й смерті, парадокси епохи, людський скепсис і надія. У них відтворено передсмертні стогони і крики народжень, добро й зло, краса й підлість, табу, встановлені людиною, та природна закономірність.

У художніх творах В. Бондаря осмислюються глобальні (екзистенційні) проблеми: війна і мир, людина і зброя, добро і зло, життя і смерть, гуманізм і насильство, творення і руйнування. Виступаючи в найбільш конкретних проявах, вони набувають узагальненого звучання, піднімаються до рівня філософських категорій.

У біографії героя повинна відобразитися біографія цілого покоління, тільки тоді вона буде цікавою і значною. Головне для В. Бондаря – дати інтелектуальний і психологічний портрет свого сучасника, власне свій портрет. Треба сказати, що йому повністю вдається здійснити мистецькі задуми у своїх автобіографічних творах.

Письменник у прозових та поетичних творах порушує важливе питання: боротьба людини за своє життя, за свою долю у складних трагічних обставинах війни. Антивоєнні твори Василя Бондаря мають чітко виражений автобіографічний аспект. Однак реальність подій не порушує художності його творів. В. Бондар – учасник воєнних дій, неодноразово перебував у концтаборах. Автор творів із того покоління, яке було сформоване війною. Ось чому воєнні сцени, жорстоке знущання над в'язнями в концтаборах – це ключові сцени, поставлені в центрі творів самою логікою життя.

Для В. Бондаря воєнне тло є своєрідною естетичною необхідністю для більш повного розкриття характеру героя. Він не раз повертався до думки, що саме на війні, у ситуації найбільш гостроконфліктній і екстремальній особливо розкривається справжня сутність людини. Герої антивоєнних творів В. Бондаря інколи ніби і не здійснюють особливих подвигів, вони просто живуть у дуже складних умовах, воюють. Але кожен рядок твору дає відчуття, як важко це насправді – постійно бачити смерть і страждання людей, своїх товаришів, самому кожну мить жити під загрозою смерті і не втрачати при цьому мужності і волі до перемоги, свободи, а коли необхідно – підніматися і продовжувати бій.

У творах В. Бондаря ми відчуваємо вистражданість кожного рядка, спостережень, роздумів про життя. Герої письменника часто опиняються в надзвичайно драматичних, досить напружених воєнних ситуаціях, коли відступає все несуттєве в людині і з нещадною чіткістю проявляється її сутність. Гама її переживань здається збідненою – ніякої палітри відтінків, але суттєво іншою вона і не може бути, враховуючи людську природу і художнє завдання. А завдання полягало в тому, щоб показати людину в момент найвищого напруження усіх її фізичних і духовних сил, у хвилину, коли від будь-якої дії і вчинку залежало життя – і часто не тільки своє.

В особистому й творчому досвіді В. Бондаря, в усій його надзвичайно принадній постаті людини й творця плідно жили традиції української класичної літератури. Василь Бондар не робив екскурсійних виходів для «вивчення життя», він просто жив, жив поряд і разом зі своїми героями, до найменших дрібниць знаючи їх людську вдачу, побут, звички, думки й сподівання, болі й радощі.

Творчість В. Бондаря становить собою цілісність, у якій особливо виразно й переконливо розкривається послідовність розвитку творчої індивідуальності автора, збагачення й соціальна конкретизація досвіду. Авторська позиція допомагає з'ясувати основні моменти художньої творчості письменника, а саме: співвідношення світоглядних позицій особистості митця з його творінням, важливість морально-ціннісного аспекту у відображенні реальної дійсності; визначає творче завдання і спрямованість художнього пошуку; відіграє важливу роль у створенні ідейно-тематичного і формотворчого комплексу художнього твору. Авторська позиція яскраво виявляється у творах В. Бондаря добором фактів і організації їх у сюжетно-композиційній структурі (мотивації подій, виборі й висвітленні конфліктів, у групуванні персонажів тощо), в ідейних і філософських пошуках героїв, у типізації характерів. Крім того, позиція автора чітко простежується у ряді поза-сюжетних елементів (авторські відступи, назви творів, вибір форми оповіді, вставні епізоди тощо).

В. Бондар у творах воєнної тематики розкриває трагічну сутність війни – у крові, стражданнях і смерті. Усім своїм ідейно-тематичним змістом і оригінальною художньою формою у творах письменника утверджується гуманістична думка: зброя ворожа людині за самою своєю суттю. Василь Бондар інколи описує натуралістичні картини під час жорстоких катувань людей з єдиною метою: показати страхіття війни, яка несе смерть і страждання людям.

Проблематика творів В. Бондаря ніби виходить із співвідношення понять: час – людина – зброя. Із цих зв'язків визначається й ідейно-тематичний центр творів: героїчна боротьба нашого народу з фашизмом. А тому стає зрозумілим, чому для В. Бондаря ворожі бомби не лише повсякденна реальність, але й символ сконцентрованої у вибухівці ненависті, яка може впасти на голови людей у будь-який час.

Проблема героїчного характеру та морального становлення особистості в творах В. Бондаря ще раз підтверджують важливу для митця істину – художник перш за все живиться темами, мотивами і образами рідного краю. В. Бондар належав до «тихих сумирних поетів, які ростуть з глибини», які переконують не крикливими декламаціями, а мужньою ясністю свого вистражданого болю, філософською думкою. Твори письменника – це цілий світ, своєрідна колекція людських дол, пристрастей життя.

Література:

1. Астафьев В. Пересекая рубеж / В. Астафьев // Вопросы литературы. – 1974. – № 11. – С. 222.
2. Брюгген В. Рубежі часу / В. Брюгген // Прапор. – 1969. – № 11. – С. 82–86.
3. Фролова К. Цікаве літературознавство / К. Фролова. – К.: Освіта, 1991. – 192 с.
4. Штонь Г. Становлення нової людини і літературний процес: із спостережень над українською радянською прозою 60–70-х рр. / Г. Штонь. – К.: Наукова думка, 1978. – 147 с.

УДК 81-115: 81'44: 811.161.2 + 811.111

С. Я. Шульга,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЖИТЛО У ПАРЕМІЙНОМУ КОРПУСІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

Стаття присвячена дослідженню концепту ЖИТЛО, що вербалізується у паремійному корпусі української й англійської мов. Здійснено зіставний і кількісний аналіз досліджуваних одиниць. Виокремлено дев'ять концептуаль-